

Imagonrakennusta ja julkisuuspeiliä

UIMONEN, Risto. *Julkisuuspeili. Imagonrakennus politiikassa*. WSOY 1992. 340 s. VÄISÄNEN, Pekka. *Vallan varjossa. Poliittisten toimittajien historiaa 1960-luvulta 1990-luvulle*. Poliittiset toimittajat ry, 1992.

Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittaja Risto Uimonen on kirjoittanut kirjan — tai pikemminkin artikkelikokoelman — tärkeästä ja ajankohtaisesta aiheesta. Kirjassa analysoidaan imago-politiikkaa ilmiönä, sitä miten tällainen politiikka toimii, suomalaisten poliitikkojen imagoja ja esimerkkejä muualta. Kirjoittaja on perehtynyt alan kirjallisuuteen ja tehnyt haastatteluja niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Ennen kaikkea kirja perustuu kuitenkin kirjoittajan kokemuksiin ja havaintoihin toimittajana.

Uimonen toteaa saatesanoissaan imagoista tulleen realiteetti politiikkaan mediajulkisuuden hallitsemassa maailmassa. Tuohon realiteettiin liittyy Uimosen mukaan epäterveitä piirteitä. Hänen mielestään ainoa hyvä keino pitää imagonrakennus kohtuuden rajoissa ja suojautua sen ylilyönneiltä on tieto. "Tieto siitä, mitä imagonrakennus on, miten se toimii ja kuinka sen avulla vaikutetaan. Tämä kirja on kirjoitettu lässä mielessä", Uimonen toteaa. Tavoite on kunnioitettava.

Mediajulkisuuteen liittyy kirjoittajan mielestä myös positiivisia mahdollisuuksia. "Moderni mediajulkisuus paljastaa kuplat ja seuloo jyvät akanoista. Huippupoliitikoita ei synny pelkkien hymykuoppien avulla, jos ihmisessä itsessään ei ole ainesta." "Julkisuuspeili" voi myös edistää demokratiaa, "koska se pakottaa poliitikot altistamaan itsensä äänestäjien arvioitaviksi tiedotusvälineissä".

Mistä imagoissa on kyse?

Imagojen merkityksen korostuminen mediajulkisuudessa on muualla synnyttänyt ja Suomessakin synnyttämässä uuden tyyppisen asiantuntijajoukon: poliittikaan erikoistuneet viestinnän asiantuntijat. "He vastaavat siitä, että politiikasta syntyvä vaikutelma ja mielikuva, imago käy kaupaksi poliittisesti." Heillä on merkittävä vaikutus siihen, että politiikasta tulee ennistä enemmän "poliittista markkinointia spesialisoitune imagonrakentajineen".

Politiikan imagoistuminen ei voi kuitenkaan olla pelkästään imagonrakentajien toiminnan seuraus. Laajempi kysyntä tällaiselle asiantuntemukselle ja asiantuntijajoukolle syntyy Uimosen mielestä siitä että: Julkisuuden räjähdysmäinen kasvu ja yhteiskunnan viestinnällistyminen korostavat viestimien ja erityisesti television merkitystä politiikassa. Tätä tendenssiä vahvistaa edelleen suurten ideologioiden ja aatteiden hohdon himmentyminen, mikä taas puolestaan luo otollisen maaperän imagonrakennukselle, koska poliitikoille tarvitsen joka tapauksessa itselleen valtakirjan äänestäjiltä. Aatteellisuus korvautuu politiikan henkilöitymisellä ja henkilöitymisen puolestaan edellyttää imagoista huolehtimista. Osittain edellisiin liittyen liikkuvien ja nukkuvien äänestäjien määrä jatkuvasti kasvaa.

Imago on vaikea käsite. Käsitteen kannalta ongelmallisia kysymyksiä ovat esimerkiksi: Mitkä tekijät ovat keskeisiä imagoissa? Kuinka pitkälle politiikon imago voidaan ylipäätään palauttaa hänen henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa? Onko mielikuva poliitikosta ja hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan poliittikona muna vai kana, vai onko kyse prosessista? Kuinka pitkälle jonkin politiikon menestymistä voidaan selittää imagolla, jossa keskeistä osaa näyttelevät kyseisen politiikon henkilökohtaiset ominaisuudet? Kannattaako yleensä puhua imagoista, vai pitäisikö painottaa enemmän arvioijien, kansalaisten reaktioita ja puhua imagoista, sillä arvioijien käsitykset ja tulkinnat menevät aina todennäköisesti ristiin?

Nämä ovat tärkeitä kysymyksiä imagon määrittelyn ja ymmärtämisen kannalta, sillä jonkinlaiset vastaukset tällaisiin kysymyksiin vasta kertovat meille minkälaisen ilmiön kanssa olemme tekemisissä. Uimosen kirja ei anna kovin johdonmukaisia vastauksia, vaan lukija saa ristiriitaisen kuvan imagonrakennuksesta.

Uimonen ottaa käsitteet ehkä hieman liian itsestäänselvinä. Hän puhuu esimerkiksi "julkisuuspeleistä", mutta lukijalle jää kuitenkin epäselväksi mikä julkisuudesta tekee nimenomaan "peiliä" ja ketkä oikeastaan ovat tuon "peilin" "pelaajia". Sama itsestäänselvyys, joka osoittautuu kuitenkin näennäisydeksi, koskee myös imagon käsitettä.

Kirjasta löytyy mm. seuraavanlaisia luonnehdintoja imagoista: Vaikka "julkisuuspeili" on kirjoittajan mielestä "sattumanvaraista, epävarmaa ja riskialtista", hän siitä huolimatta luottaa "tietoisien imagonrakennuksen" voimaan. "Se on joka tapauksessa täysin varmaa, että niin Thatcherin kuin Reaganinkin äänisaalis olisi jäänyt pienemmäksi ilman taitavaa julkisuuspolitiikkaa ja imagonrakennusta." (s. 47) Imagonrakennuksessa pyritään julkisuuden hallintaan "esiintymällä edukseen äänestäjien silmissä". "Edukseen esiintymisessä" on kyse mm. siitä, että pyritään "korostamaan politiikon myönteisiä ominaisuuksia ja työntämään takalalle heikkouksia". "Imagonrakennuksen suurin hyöty on siinä, että se pakottaa politiikon erittelemään hyviä ja huonoja puoliaan sekä harjoittelemaan julkisia esiintymisiään." (s. 60) — Tällaiset luonnehdinnat näyttävät loogisilta ja jopa itsestäänselviltä. Kuitenkin niissä jäävät auki myönteisyyden, heikkouksien jne. kriteerit: kuka tai ketkä niitä arvioivat, mistä näkökulmasta ja missä tilanteissa.

Sivulla 31 korostetaan imagon kuva-omaisuutta "visuaalisena realiteettina": "mielikuva on tv:ssä vahvempi kuin sana, koska tv on sensitiivinen, herkkä väline. Kuva vangitsee katsojan huomion. Hän kokee kuvien kautta todellisuuden." Sivulla 74 todetaan imagonrakennuksen liittyvän "keskeisesti politiikon ulkonäköön

ja ulkoiseen esiintymiseen, vaikka asiapuolikaan ei ole vailla merkitystä. Asiat vain painavat vähemmän." Visuaalisuuden korostaminen pakottaa kiinnittämään huomion ja satsaamaan ulkoiseen hahmoon ja sen keskeisiin merkkeihin (pukeutumiseen, eleisiin, imeisiin jne.). — Visuaalisella realiteetilla voidaan tuskin kuitenkaan selittää politiikassa menestymistä tai menestymättömyyttä.

Toisaalta sivulla 77 "visuaalista realiteettia" jo suhteellistetaan voimakkaasti: ... "vaalivoittoa ei tehdä pelkillä imagoilla tai julkisuuspolitiikalla, vaan se syntyy, jos on syntyäkseen, kulloisestakin yhteiskunnallisesta tilanteesta. Imago ja julkisuuspolitiikka voivat vain täydentää ja tukea tulosta, jos ne osuvat kohdalleen." Tähän ei ole oikeastaan muuta lisäämistä kuin se että vaalivoitossa niiden täytyy osua "kohdalleen". "Kohdalleen" ilmaisu täytyy myös ymmärtää niin, että tilanne, julkisuus ja imago eivät ole toisistaan erillisiä vaan toisinsa kytkeytyviä.

Imagon selitysvaivoja, se kuinka pitkälle asioita ja tapahtumia voidaan selittää henkilön imagolla, on niinkään hyvin vaikea ongelma. Uimosen kirjassa tämä näkyy mm. seuraavanlaisessa selityksessä: "Väärä imago osoittautui myös kokoomuspolitiikko Ilkka Kanervan rasitteeksi hänen pyrkiessään kokoomuksen puheenjohtajaksi." Tällainen selitys jättää vastaamatta mm. siihen, onko kyse: 'väärästä henkilöstä' kyseisessä tilanteessa, vai mahdollisesti 'oikeasta henkilöstä', joka oli kuitenkin varustautunut kyseisessä tilanteessa väärällä imagolla. Edellinen vaihtoehto implikoi henkilön ja hänen imagonsa 'historiallista vastaavuutta', jolloin Kanervan poliittisen uran ja toiminnan synnyttämä imago hänestä ei sopinut yhteen tilanteen vaatimusten kanssa. Tässä tapauksessa imagorakennuksen kikoista ei olisi juurikaan väitöntä hyötyä. Toinen vaihtoehto jättäisi näille kuitenkin tilaa.

Imagon suosio

"Menestys", "suosio" ja muut tällaiset adjektiivit herättävät väistämättä kysymyk-

set miten, kuinka laajasti ja kenen näkökulmasta. Myös politiikassa on kyse representoinnista ja politiikka on, Stuart Hallin termiä käyttäen, representaation politiikka. Myös politiikassa yksilöt ja ryhmät representoivat — esittävät, luovat kuvaa — ja myös näkevät representoituina elämänsä ja kokemuksensa. Representaation politiikka nostaa esiin kysymyksen siitä, keiden ja millaisia kokemuksia imagot ja ideologiat pyrkivät representoimaan.

Representaation näkökulmasta tarkasteltuna politiikoista, imagoista, ideologioista tms. tulee populaareja vasta kun ne löytävät tavan sointua yhteen vallitsevien asennoitumistapojen kanssa, tavan puhutella aitoja kokemuksia ja rakentaa niitä tiettyyn tapaan. "Niistä tulee populaareja, koska niiden puhelavat ovat täynnä kaikille yhteisiä konnotaatioita, koska ne tehostavat vetoavat luokan tai ryhmän 'arkijärkeen' ja koska ne laskelmoiden perusteella niille mielihyvän tuntemuksille ja haluille, jotka ovat kansan, jonkin ryhmän tai ylipäättään ihmisten populaarin mielikuvaston perusaineiksia." (Stuart Hall)

Uimosen (kuten monen muunkin imagoja analysoivan, allekirjoittaneen mukaanlukien) lähestymistavan ongelma on representaation poliittikan liian kapea analyysi. Imagon keskeisiksi aineksiksi ja tapahtumien selityksiksi tulkitaan liian helposti eri henkilöiden harjoitellen vahvennetut erilaiset henkilökohtaiset ominaisuudet. Näillä ominaisuuksilla pyritään sitten selittämään joidenkin menestystä ja joidenkin toisten menestymättömyyttä. Pitäydyttäessä näin ymmärretyissä henkilökohtaisissa ominaisuuksissa ne jäävät representaation näkökulmasta abstrakteiksi. Ongelmaksi jää esimerkiksi se, miksi samantyyppiset henkilökohtaiset ominaisuudet toimivat eri tilanteissa vastakkaisiin suuntiin. Väittäisin tilanteiden ja niiden 'mahdollistamien' representaatiovaateiden olevan sittenkin vaikuttavampia tekijöitä kuin pelkät harjoitellut henkilökohtaiset ominaisuudet.

Toimittajien poliittinen rooli?

Tärkeä, mutta yllättävän vähäile analyysille jäänyt ongelma, tiedotusvälineiden (toimittajien) ja poliitikkojen välinen suhde, kiinnostaa myös Uimosta. Uimonen kuvaa näiden välistä jännitettä seuraavasti: "Jännite syntyy poliitikkojen normaalista ja legitimitistä pyrkimyksestä valtaan ja netjännän valtiomahdin eli tiedotusvälineiden normaalista ja legitimitistä oikeudesta hoitaa tehtävänsä demokratiassa. Tiedotusvälineiden kuuluu kurkistaa pinnan alle ja naamion taakse, jolloin paljastuu, että imago ja todellisuus ovat kaksi eri asiaa. Ne eivät vastaa koskaan sataprosenttisesti toisiaan. Imago on poliittikon itsestään mediajulkisuuteen heijastama mielikuva, josta hän toivoo tulevan poliittista todellisuutta. Se ei ole pelikuva, vaan se vastaa lähinnä retusoitua valokuvaa, ja tästä syystä syntyy väistämättä yhteen törmäystä." (s. 21) Jännite syntyy erilaisista näkökulmista, siitä, että journalisti on tarkkailija ja poliitikko tarkkailtava.

Uimosen mukaan tuo jännite pakottaa poliitikot kehittämään yhä uusia keinoja "ohittaakseen mediajulkisuutta hallitsevat toimittajat". "Toimittajien on puolestaan pyrittävä valppaina, jotta he eivät menettäisi rooliaan *objektivisina tarkkailijoina* ja jotta heitä ei käytettäisi härskesti hyväksi." (s. 328-9) (Harvennus — KP)

Helsingin Sanomien poliittinen toimittaja Pekka Väisänen on kirjoittanut kirjan Poliittisten toimittajien yhdistyksen 25-vuotisesta historiasta. Kirjan aihe on erittäin mielenkiintoinen ja se olisi tarjonnut mahdollisuuden hyvinkin syvälliseen analyysiin suomalaisesta poliittisesta kulttuurista ja sen muutoksesta. Historiikissa perimmäiset ongelmat jäävät paljolti tapahtumien toteamisen asteelle. Yhtä sun toista on kuitenkin luettavissa rivien välistä.

Väisäsen luoma kuva poliitikkojen ja poliittisten toimittajien välisten suhteiden kehityksestä on lyhyesti kerrottuna seuraava: "Ilmapiiri, jossa politiikkaa seuranneet toimittajat työskentelivät 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alkupuolella oli vähemmän aikoihin verrattuna vielä melko

hyvä ja rauhallinen. Poliitikot eivät vielä yleisesti moittineet toimittajia, ja suhteet olivat pääosin herrasmiesmäiset." (s. 22) "1960- ja 1970-lukujen vaihte oli Suomessa kuten muuallakin Euroopassa repivän radikalismien aikaa. Poliittisessa elämässä vallitsi kuitenkin vielä tietynlainen rauha; toimittajat ja poliitikot pyrkivät pitämään välinsä kunnossa ja toimittajien suhteutumisessa poliittikkoihin oli jäljellä tietynlaista kunnioitusta. Toimittajat kokivat nykyistä enemmän roolinsa poliitikon selostajiksi eikä kriittinen suhtautuminen poliittikkoihin ollut yhtä yleistä kuin nykyisin. Poliitikkojen ja toimittajien välistä suhdetta kutsuttiin usein yhteistyöksi tai — toiminnaksi." (s. 28) "1970-luvun loppu merkitsi idyllin alkua murenemista poliittikkokojen ja toimittajien suhteissa." (s. 33) "Tamminiemen pesänjakajien takia käydyin kädenväännön jälkeä toimittajien ja poliittikkokojen suhteet muutuivat aiempaa viileämmiksi ja etäisemmiksi. Aloitteellisia etäisyydenottoon olivat ennen kaikkea poliitikot, mutta myös toimittajien keskuudessa alkoi esiintyä itsenäisemmän linjan kannatusta." (s. 39)

Idyllin loppumista on tulkittu monella tavalla. Tunnetuimpia poliittikkokojen tulkinnoita ovat eittämättä Koiviston sopulivertaus, Koiviston kiello hänen lausuntojensa ja ajatuskuljensa selittämisestä ja Sorsan puheute infokratiaista. "Parlamentaarinen demokratia on informaatioyhteiskunnassa saamassa haastajansa 'infokratiaista', tiedotusvallasta. Sille näyttää olevan ominaista suuri epä-älyisyys, yhteiskunnallisten (ja muidenkin) ongelmien pohdiskelun välttely, poliittisten kysymysten kääntäminen henkilökyseksiksi sekä omaan toimintaansa kohdistuva täydellinen kriittittömyys." Sorsa toivoi kriittistä, mutta samalla objektiivista julkista sanaa.

Toimittajien puolelta poliittikkokojen kritiikkiä sekä ymmärrettiin että sitä suhteellistettiin. Esimerkiksi Heikki Kymäläinen yhtyi Sorsan kritiikkiin: "Varsinkin nuoremman ja elämää kokemattoman toimittajapolven toiminnassa on nähtävissä pyrkimys tehdä poliittikkaa journalistismin keinoin." "Infokratia on Kymäläisen mukaan toimintaa, joka pyrkii politiikan arvoval-

luttamiseen. Omaksi tehtäväkseen vanhempi toimittaja Kymäläinen koki poliittikkokojen näkemysten välittämisen, päätösten seuraamisen ja selvittelyn sekä puheiden kommentoinnin." (s. 47). Janne Virkunen taas piti toimittajien ja poliittikkokojen väliin syntyneitä jännitettä tervetulleena. "Olemme tässäkin asiassa nousseet länsimaisten joukkoon." (s. 47)

Poliittikkokojen ja toimittajien suhteiden perusongelmaa Väisänen kuvaa Maria Kaisa Aulan liseniaattityöhön nojautuen kysymykseksi poliittisen julkisuuden hallinnasta nykydemokratiassa. "Toimittaja- ja poliittikkokoe liittii osittain kilpailevat siitä, kumpi edustaa kansaa."

Julkisuuden ja tiedotusvälineiden merkityksen korostuminen on entistä selvemmin nostanut esiin tuon perusongelman poliittisten toimittajien poliittisuudesta. Itse asiassa ongelma oli jo esillä yhdistyksen perustamisvaiheessa mietittäessä yhdistyksen nimeä: otettaisiinko nimeksi "poliittiset toimittajat" vai "politiikan toimittajat". Historiikin mukaan ensimmäinen vaihtoehto valittiin "koska poliittinen -etuliite kalskahti riittävästi komealta ja saattoi ... nostaa alan toimittajien profiilia ja arvostusta". Implisiittisesti tässä lienee kysymys siitä, että politiikan ja vallan nähtiin kytkeytyvän läheisesti toisiinsa ja että korostamalla oman työn luonnetta poliittisuuteen kytkeytyvän päästään lähelle valtaa ja tätä kautta korostetaan omaa statusta.

Poliittikkokojen tulkinnoissa tiedotusvälineiden ja toimittajien poliittisuudesta on havaittavissa aste-eroja. Sopuli-metafora korostanee mielikuvaa toimittajajoukosta, jossa toimittajat juoksevat enemmän taikka vähemmän tyhminä toistensa perässä toistaen jonkun ensin tekemät möhlykset ja väärintulkinnat. Infokratia-metaforaassa poliittinen tulkinta on jo paljon vahvempi. Siinä viestimiä ja toimittajia pidetään vallan käyttäjinä. Toimittajat tekevät poliittikkaa esimerkiksi toimimalla enemmän taikka vähemmän tietoisesti 'meitä vastaan'.

Tiedotusvälineiden ja toimittajien poliittisuuden ongelmaan vastaaminen riippuu paljon tietysti siitä miten poliittikka ja poliittisuus ymmärretään. Haluan lopuksi viita-

ta vielä muutama näkökulmaan, joista periaatteessa aina avautuu mahdollisuuksia poliittisuuden avaamiseen. Nämä näkökulmat ovat jääneet Uimosen ja Väisäsen tarkastelun ulkopuolelle.

Stuart Hall toteaa teoksessa *Kulttuurin ja politiikan muoksia* (Vastapaino 1992), että "nyky-yhteiskunnassa joukkoviestimet ovat erityisen tärkeitä ideologisen tuottajia, uusintajia ja muuntajia sekä ideologioiden tarvitsemien subjektien väittäjiä ja kutsuntatoimistoja". "Ne tuottavat ... esityksiä yhteiskuntamaailmasta; mielikuvia, kuvauksia, selityksiä, kertomuksia ja tarinoita, jotka antavat merkityksen sille tai tekevät 'tolkulliseksi' sen, miten maa ja maailma makaavat ja miksi ne toimivat niin kuin niiden sanotaan toimivan." Tämän mukaan viestimet ovat väistämättä mukana ainakin ideologisuutta synnyttävässä prosessissa.

Max Weberin klassisen luonnehdinnan mukaan politiikka tehdään kieleen tukeutuen. Toimittajat jos ketkä ovat kielityöläisiä. Toimittajat paitsi kuulevat ja näkevät niin väistämättä myös ymmärtävät, tulkitsevat, selittävät, arvioivat ja arvottavat tavassaan puhua ja kirjoittaa, valitsemis- saan sanoissa. Vaikka toimittajat eivät useimmiten olekaan poliittikkoja, heidän työssään on väistämättä olemassa poliittisuuden mahdollistamia aspekteja.

Chaim Prelmanin "uuden retoriikan" mukaan jokaisella kielen käyttäjällä on implisiittisemmin tai eksplisiittisemmin mieltään joku spesifi konkreettisempi tai abstraktimpi yleisö, auditorio, jolle hän ensisijaisesti sanansa suuntaa; yleisö, jonka kanssa puhuja tai kirjoittaja haluaa luoda yhteisymmärryksen. Jokainen kielen käyttäjä 'valitsee' kenelle hän sanansa suuntaa ja keiden kanssa hän haluaa olla samaa porukkaa, keiden kanssa hän haluaa olla "me".

Kyösti Pekonen